

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні одне з перших місць займає питання технології професійної підготовки вчителя, ефективність якого залежить, як від набуття практичних умінь і навичок, так і створення та реалізації моделі успішного, компетентного та конкурентоспроможного випускника.

Проблема вдосконалення системи освіти шляхом впровадження компетентнісного підходу активно обговорюється у педагогічній науці.

Розв'язання окресленої проблеми започатковане у працях Дж. Равена, А. Андреєва, Є. Бачинської, П. Горностай, І. Зимньої, М. Лукьянова, А. Маркова, А. В. Хуторського, Г. Селевка, О. І. Пометун, Р. Пастушенка, О. Овчарук та інших вітчизняних і закордонних дидактів.

Поняття «компетенція» та «компетентність» для української педагогіки є відносно новими, тому зустрічаються різні їх тлумачення. У професійній педагогіці також немає одностайного розуміння компетентнісного підходу і шляхів його впровадження в освітню діяльність, тому ця проблема є предметом подальших перспективних дискусій і досліджень.[1]

Мета статті – обґрунтувати актуальність компетентнісного підходу до підготовки вчителів географії у системі вищої освіти.

Поняття компетентності освіти прийшло до нас із зарубіжних країн, де воно є достатньо широковживаним. Сьогодні в багатьох європейських країнах у зміст освіти внесено зміни, спрямовані на створення підґрунтя для того, щоб результати навчання базувалися на досягненні студентами необхідних компетентностей.

У вітчизняній науковій літературі є різне трактування поняття „компетентність”. В більшості джерел під компетентністю розуміється досвідченість у певній галузі, якомусь питанні, колі питань.

Педагогічна компетентність, як стверджує О. Пометун, передбачає наявність психолого-педагогічних знань, предметних, прикладних умінь та навичок, особистісних здібностей учителя, за допомогою яких він ефективно може реалізувати завдання, мету і цілі навчально-виховного процесу [2].

Європейські науковці визначають поняття «компетентність» як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, а їх внутрішня структура розкриває взаємозалежність між ними.

Українська освіта тільки починає оперувати поняттям компетентності в тому сенсі, який пропонують європейські країни. Вітчизняна наука використовує термін «компетентність» і «компетенція».

Компетентність – це здатність діяти на основі здобутих знань. На відміну від знань, умінь і навичок, що передбачають дію за зразком, за аналогією, компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань. Компетентність є загальною здатністю, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях набутих у навчанні.

Категорією „компетенція” окреслюється коло повноважень, а також знань, умінь, навичок (освіти, підготовки), необхідних для реалізації мети і завдань діяльності.

За визначенням О. Пометун, компетентнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових компетентностей, серед яких:[2]

- соціальні, що характеризують навколишню соціальну діяльність;
- мотиваційні – визначають внутрішні інтереси особистості;
- функціональні показують рівень наукового сприйняття світу.

Значимість теми компетентнісного підходу в курсі географічної освіти обумовлена рядом інноваційних напрямів.

По – перше, система географічних знань створює фундаментальну базу для практичної діяльності особистості за різними напрямками. По – друге, існує реальна

можливість формування ключових компетентностей, уміння використовувати можливості навколишнього середовища та суспільства. По – третє, даний підхід забезпечує відповідну структуру інтеграції знань - від інформації до прогнозування різних сторін діяльності особистості та суспільства. По – четверте, процес навчання має чітко виражений дослідницький характер, орієнтований на особистість, що постійно навчається, самовдосконалюється.

Компетентнісний підхід, інноваційні технології – це процес творчої інтеграції знань, ідей, переоцінки та перебудови понять, інформації в курсі природничих наук, коли створюються та реалізуються моделі навчання. Дослідницькі, інтелектуальні та інформаційні технології об'єднані в єдиній освітній системі.

Вища освіта вчителя географії висуває вимоги до його особистості як сучасної, освіченої людини, представника соціального прошарку – інтелігенції. Тому соціальні, полікультурні, інформаційні, комунікативні компетентності є необхідними. Їх перелік утворюють групу загальних компетентностей. Вони забезпечують виконання функцій членів суспільства, співробітників, батьків тощо – соціальних ролей, що не мають фахового забарвлення.

Кожен випускник – бакалавр географії галузі знань 01 Освіта спеціалізації 014.07 Середня освіта (Географія) повинен володіти рядом компетентностей, серед яких:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук та географічної науки і характеризуються комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітньо-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні компетентності. Здатність розуміти предметну область та професійну діяльність.

Здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів).

Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Здатність працювати в команді.

Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Здатність грамотно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

Здатність використовувати знання іноземної мови в освітній діяльності. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

Фахові компетентності. Здатність демонструвати знання про структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку, значення для суспільства.

Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів.

Здатність використовувати поняття, концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному).

Здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності. Здатність виконувати польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, інтерпретувати отримані результати досліджень, застосовувати їх у професійній діяльності.

Здатність застосовувати набуті географічні і психолого-педагогічні компетентності, знання сучасних методик і освітніх технологій для формування в учнів загальних і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків географії відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство» в основній (базовій) середній школі.

Здатність до пошуку джерел географічної інформації та її наукового опрацювання і використання, зокрема, порівняння, аналізу і представлення на основі географічних методів і підходів, у тому числі інформаційних технологій. Здатність вивчати психологічні особливості засвоєння учнями навчальної інформації з метою діагностики, прогнозу ефективності та корекції освітньо-виховного процесу у середній школі.

Здатність розуміти та пояснювати особливості фізико-географічних об'єктів у геосферах, взаємозв'язки у ландшафтах та біогеоценозах. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах.

Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем та людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати і пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України. Здатність до пізнання історії розвитку земної кори і Землі загалом, фізико-географічних умов минулого для розуміння сучасної природи Землі.

Здатність розуміти будову Всесвіту як однієї з найважливіших сторін тривалого і складного шляху пізнання людством навколишньої природи і свого місця в ній, сучасної наукової картини світу.

Здатність використовувати знання теоретичних основ краєзнавства для оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери рідного краю.

Здатність використовувати знання нормативно-законодавчої бази, теоретичних основ рекреаційної географії для аналізу функціонування туризму та оцінки можливостей його розвитку в окремих регіонах.

Здатність застосовувати знання і вміння з основ вищої математики, інформатики, геофізики, геохімії для цілісного засвоєння змісту географічної освіти. Здатність визначати й характеризувати основні чинники розвитку світової економіки, тенденції та наслідки глобалізаційних процесів у суспільстві, особливості та форми геопросторової організації суспільства. Здатність давати оцінку географічним процесам та явищам для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях.

Здатність розуміти методологію пізнання економічних явищ і процесів, законів, закономірностей, рушійних сил розвитку суспільного виробництва для найбільш повного задоволення матеріальних і соціально-економічних потреб.

Така система компетентностей пов'язана зі змістом і структурою навчальних дисциплін і практик, які передбачають наступні результати навчання. Студент:

Знає та розуміє основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географічної науки, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географії.

Знає елементи теоретичного й експериментального (пробного) дослідження в професійній сфері та методи їх реалізації.

Розуміє основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їх компонентів; причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них; наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.

Знає просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях; усвідомлює зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників.

Знає психолого-педагогічні аспекти навчання і виховання учнів, сучасні теоретичні та практичні основи методики навчання географії в загальноосвітній школі та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності.

Володіє комунікативною мовленнєвою компетентністю з української мови, однією з іноземних мов на рівні, необхідному для роботи з навчально-методичною літературою зі спеціальності, здатний удосконалювати й підвищувати власний професійний рівень у вітчизняному та міжнародному контексті.

Аналізує державний стандарт основної (базової) середньої школи і навчальні програми з географії для планування і конструювання основних видів навчальної діяльності учнів.

Застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно - та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати та порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.

Вибирає і застосовує основні методики та інструменти, які є типовими для різних галузей географії, виконує стандартні виміри і спостереження основних параметрів географічного середовища, необхідні для формування предметних компетентностей з географії в середніх загальноосвітніх навчальних закладах.

Вміє установити взаємозв'язок між тенденціями розвитку населення та усіма підсистемами суспільства й природним довкіллям, пояснювати тенденції розвитку населення, розробляти заходи стосовно регулювання демографічних, міграційних, розселенських, етнічних процесів, формування людського потенціалу територій.

Вміє працювати з глобальною мережею Internet, з пошуковими системами та посиланнями, ГІС, аналізувати картографічні зображення за допомогою спеціалізованих програмних продуктів, розробляти макети, картосхеми, профілі з використанням інформаційних технологій.

Вміє досліджувати сучасні педагогічні технології навчання, застосовувати традиційні форми, методи, прийоми навчання, які сприяють свідомому оволодінню системою географічних знань, умінь і навичок, організовувати, планувати, конструювати й здійснювати свою власну професійну діяльність відповідно до дидактичних принципів навчання

Володіє сучасними методиками і технологіями, в тому числі й інформаційними, для забезпечення формування в учнів географічних компетентностей та формування основ цілісної природничо-наукової картини світу відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство» основної (базової) середньої школи.

Вміє самостійно вести польові природознавчі, фізико-географічні й суспільно-географічні дослідження, необхідні для організації практичних занять з географії в школі та позашкільної краєзнавчої і природоохоронної роботи.

Має навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності та обдуманого вибору шляхів їх вирішення, здатний нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності.

Аналізує екологічні навички й відповідальне ставлення школярів до природи, повагу до культурних цінностей і традицій місцевого населення під час краєзнавчих екскурсій і туристичних походів.

Комунікація:

Формує комунікаційну стратегію з колегами, соціальними партнерами, учнями (вихованцями) та їхніми батьками із дотриманням етичних норм спілкування, принципів толерантності, творчого діалогу, співробітництва та взаємоповаги до всіх учасників освітнього процесу.

Ефективно спілкується в науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.

Організовує навчально-виховний процес у ЗНЗ, співпрацю учнів (вихованців), ефективно працює в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях).

Розуміє значення культури як форми людського існування, цінує різноманіття та мультикультурність світу і керується у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

Автономія і відповідальність.

Здатний проектувати траєкторію власного професійного розвитку і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання предметні компетентності.

Здатний відповідально управляти процесом формування готовності учнів до самостійного осмисленого прийняття рішень, подолання труднощів, прояву поваги до інтелектуальної праці та її результатів.

Забезпечує рівноправне, справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічних особливостей.

Тільки такий системний підхід до визначення результатів навчання, які спонукають до формування компетентностей, на кожному з його етапів дозволить здійснити відповідні зміни в змісті освіти, що мають відбитися в стандартах освіти й навчальних програмах з окремих предметів.

Сформоване уявлення про сутність та ієрархію компетентностей вчителя географії створює теоретичне підґрунтя для подальшого розвитку методології та методичного інструментарію підготовки майбутнього фахівця.

Джерела інформації:

1. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2009_2_7.pdf
2. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу — перспективний напрям розвитку сучасної освіти. — http://visnyk.iatp.org.ua/visnyk/issue_artikle;22;0/32 k.
3. Український проект «Якість освіти». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yakistosviti.com.ua/uk/Kompetentsiyi-ta-kompetennist-vidpovid-na-vikliki-suchasnogo-svitu>.

викл. Гавришок Б.Б.

НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ПОДІЛЬСЬКИХ ТОВТРАХ

Проблема ренатуралізації реліктових вразливих товтрових геосистем, збереження й відтворення ландшафтного і біотичного різноманіття пасма зараз стоїть особливо гостро. Адже, незважаючи на задекларований природоохоронний статус, триває масштабна антропогенна трансформація й фізичне руйнування мальовничого вапнякового рифу, видове збіднення флорокомплексу за незворотньо-діючими законами "острівної" екології.

Навіть за умови відсутності антропогенного навантаження, стійкість реліктових ландшафтів, структурний каркас яких сформувався у відмінних палеоландшафтних умовах, в сучасних умовах характеризується як відносно низька. Його структурно-функціональний гомеостаз здатний підтримуватися лише в умовах ефективної внутрішньоландшафтної саморегуляції. А дієвість механізмів останньої безпосередньо зумовлюється тим, наскільки значення факторів довкілля відповідають ландшафтно-екологічному оптимуму існування даного типу геосистем.

Методологічні підходи до оптимізації землекористування в Україні, зокрема сільськогосподарського, викладені в роботі Ф. Кіпчача [3]. В межах рифової зони Подільських Товтр проблеми оптимізації сільськогосподарського землекористування розглядалися у публікаціях низки авторів: Р. Волошина, П. Царика, І. Капуна, К. Москалюк та ін. Провідною ідеєю в них виступає збільшення частки екологічно стабільних угідь шляхом залуження чи заліснення орних земель на схилах крутизною понад 5°. Проте незрозумілим є механізм реалізації цих пропозицій після розпаювання та приватизації земель сільськогосподарського призначення. Не розглядаються також шляхи використання створених в такий спосіб пасовищ і сіножатей в умовах занепаду тваринництва.

Екологічна оптимізація геосистем спрямована на досягнення пропорційності між формуючими їх природними, господарськими і соціальними компонентами.